

Gunnar Lassinantti

”Hemmets arv” – tal vid Laestadiusdagarna i Pello tisdag 7 juli 2015.

Hemmet och hembygden formar en stor del av vår verklighetsuppfattning och förhållningssätt till vår historia och omgivning, liksom vår identitet och vårt kulturarv. Detta gällde i hög grad min äldsta morbror, min mors äldre bror Oskar Haapaniemi, som i augusti föddes för 110 år sedan och min far Ragnar Lassinantti, som i september föddes för 100 år sedan. Oskar har funnit sista vilan på kyrkogården i Övertorneå och min far tillsammans med min mor Frida på kyrkogården i Svanstein, i den ort där de bägge konfirmerades samtidigt och träffades för första gången.

Den första av årets Laestadiusdagar har förlagts till Pello för att belysa minnena av Oskar och Ragnar. Ragnar har hedrats som namngivare till den väg som ligger bara ett stenkast bort. Haapaniemis hem låg i norra Pello, Lassinanttis i södra Neistenkangas med ett avstånd mellan hemmen på cirka 5 kilometer.

Bägge familjerna var barnrika som ofta var fallet på den tiden i Tornedalen. Ida och Isak Haapaniemi födde 13 barn, varav 11 uppnådde vuxen ålder. Aili och Einar Lassinantti födde 12 barn, varav sju uppnådde vuxen ålder. Oskar och Ragnar var de förstfödda barnen i respektive familj.

Haapaniemis var den förhållandevis bättre bärjare av familjerna. Isak var 1:e gränsuppsyningsman, och familjen hade flera kor, häst, renmärke och ett ganska betydande skogsinnehav. Ida var hemmafru vilket var det vanliga på den tiden. Oskar fick ett hembygdsstipendium för att kunna ta studenten vid Fjellstedtska skolan i Uppsala som var inkörsporren för många mindre bemedlade söner till fortsatta teologistudier i samma stad följt av en yrkesgärning som finsktalande präst, i Oskars fall i Junosuando, Pajala och slutligen som kontraktsprost i Övertorneå. Politiskt tillhörde Oskar högerpartiet, satt många år i landstinget och var dess vice ordförande. Politiska meningsskillnader utgjorde aldrig något problem eller hinder i umgänget mellan Haapaniemis och den utpräglat socialdemokratiska familjen Lassinantti.

Lassinanttis var en mindre bemedlad familj. Moder Aili växte upp hos släktingar i finska Ylitornio, innan hon som 13 åring återförenades som barnflicka med sin mor Johanna som gift sig Lantto i Neistenkangas och där fått flera barn. Einar var näst yngst i en större barnaskara och kom som dräng till Lanttos. Aili var självlärd och hade endast gått mindre än två veckor i skola. När Aili uppnått giftasålder uppmanade Johanna henne att ta Einar till sin äkta make med motiveringen att han var så snäll med barn. Einar hade åtnjutit stor moderskärlek, vilket han själv förde vidare. I Lassinanttis hem stod alltid barnen i centrum och präglades av stark barnkärlek.

Familjen hade två kor och en häst och egentligen ingen egen skog. När Aili och Einar var nygifta dog Johanna och hennes make strax innan med kort mellanrum. De var egentligen för unga, men lyckades ändå bli förmyndare för Ailis tre yngre halvsyskon, en pojke och två små flickor. Flickorna flyttade senare till Stockholm och emigrerade till Amerika där de formade sina familjer. Banden till amerikasläktingarna har varit en central livstråd för Lassinanttis.

Einar sysselsatte sig på vanligt tornedalskt manér med skogsarbete vintertid sju månader om året. Pello- och Neistenkangasborna ägde inte skogen i byarnas närhet, och männen fick därför ofta ta arbete åt skogsbolagen längre bort. I Einars fall i trakten av Tärendö, där han bodde i skogskoja och flera år arbetade åt skogsbolaget AB Ytterfors-Munksund med hemkomst endast över jul och nyår

och utan att någon lön betalades ut fyra år i rad under ekonomiska krisen i slutet av 1920-talet. På försommaren fram till midsommar var Einar sysselsatt i timmerflottning som gav viss penninginkomst. Efter midsommar började höbärgningen som sysselsatte hela familjen. Den pågick till och med sommaren 1953, varefter Aili och Einar satte bort korna.

Einar var en utomordentligt skicklig båtsman, uppvuxen i båt sedan barnsben. Pello-Neistenkangas fick vägförbindelse först när han var i 35 års åldern. Övrig tid på sommaren använde han till att fiska lax och harr, och försedde familjen med färsk fisk som mat vilket var viktigt för överlevnaden. Arbetsflit var en egenskap som Ragnar definitivt ärvde från hemmet.

Årsvarvet var intimt förbundet med arbete för det egna livsuppehållet i naturahushållningens samhälle. Sommartid och tidig höst gällde det att sätta och ta upp potatis, plocka hjortron och andra bär, klyva, bära in och stapla ved, bygga om och göra installationer på hemgården och att jaga älg och småvilt.

Aili hade arbete från tidiga morgon till midnatt med att mjölka kor, ta hand om barn och hushåll, tvätta kläder vid älven - vintertid vid öppna isvakor - och hålla öppet hus med kaffe eller mat för besökare från byn eller längre bort, ofta släktingar eller vänner från finska sidan. Hon sade sig meditera medan hon mjölkade, en egenskap som hon förde över till Ragnar som ofta gick och mediterade, men samtidigt lyckades hålla öppna sinnen för omvärlden. Vid midnatt började hon läsa ett par timmar. Vintertid fick Ragnar åka skidor till biblioteket i finska Pello för att låna finsk skönlitteratur till henne.

Finska vinterkriget, fortsättningskriget och det avslutande kriget i Lappland med evakueringen till Sverige och gårdarna på finska sidan som sattes i brand av tyskarna skapade djupa spår i människornas liv också lång tid efteråt. Under evakueringen övernattade som mest 26 finländare hos Einar och Aili i väntan på flytt längre in i Sverige. 167 unga soldater ligger begravda i hjältegravarna på Turtola kyrkogård av en befolkning på 4 300 personer i församlingen 1943. De flesta var jämnåriga med Ragnar och bekanta för honom.

När Ragnar började skolan kunde han inte tala svenska, och detsamma gällde alla övriga syskon. Aili var enbart finskspråkig. Einar hade lärt sig en del svenska när han gjorde värnpliktstjänstgöring i Boden. På väg till första skoldagen instruerade Einar Ragnar att på första frågan från läraren vad heter du svara:-Isak Ragnar Lassinantti, och på andra frågan när är du född: 20 september 1915. Läraren visste vem han var och började därför med andra frågan, men Ragnar svarade mekaniskt som Einar lärt:-Isak Ragnar Lassinantti.

När tiden i den sexåriga folkskolan var på väg att avslutas sa läraren till Einar, att Ragnar uppvisade studiebegåvning, och att det skulle vara möjligt att söka stipendium för honom för att kunna gå realskolan. Einar avfärdade omedelbart förslaget, närmast med åsikten att det skulle uppfattas som högfärdigt om vi försökte vara märkvärdigare än andra arbetarfamiljer i bygden, och det var inte att tänka på.

Ragnar fick i stället börja hjälpa Einar i skogsarbetet och med andra hemsysslor. 1932 kom Ailis halvbror Arne hem från en tid som emigrant till Kanada och skulle överta hemgården. Einar byggde en ny hemgård i södra Neistenkangas, vilket Ragnar fick hjälpa till med.

När Ragnar var 15 år gammal startades en lokalavdelning av Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet i Pello-Neistenkangas, där han valdes till sekreterare och hans farbror Janne till ordförande. Det var den första fackföreningen i bygden. Aili som var varmt religiös, men vidsynt och tolerant bekännare till laestadianska väckelsen, var orolig och undrade om det verkligen kunde vara förenligt med den kristna tron att vara med i en fackförening. Den välkände predikanten Toivo Korpela var svensktalande, kom på besök, bjöds på kaffe och Aili tog fram Ragnars medlemsbok i facket. Hon överräckte den till Korpela och bad honom granska om det fanns något i denna som stred mot att vara kristen. Korpela läste och kom fram till, att han inte kunde hitta någon sådan motstridighet.

Ragnar var närmast att betrakta som arbetslös när han strax före fyllda 17 år snodde värnning och flyttade till A 8 i Boden. Dessförinnan hade han sökt anställning vid Kungliga tullverket, men inte antagits för tjänstgöring. Han uppskattade särskilt sin lärare i muntlig och skriftlig svenska i underofficersskolan, som han ansåg ha lagt grunden till sin enligt allmän uppfattning skickliga förmåga att använda svenska språket i tal och skrift. 1934 hörde han Per Albin Hansson hålla ett valtal som gjorde honom till övertygad socialdemokrat.

1936 sökte Ragnar och togs in vid polisskolan i Stockholm. 1938 gifte han sig med Frida och året efter föddes familjens första barn, min äldsta syster Birgit. Före utbrottet av andra världskriget inrättades en tillfällig polistjänst i Pello som Ragnar sökte och fick. Här inleddes också Ragnars politiska karriär som ledamot i skolstyrelsen i Övertorneå kommun. Efter ett par år drogs polistjänsten i Pello in. Ragnar erhöll en ny polistjänst i Övertorneå, dit familjen flyttade och min syster Anna-Greta föddes. Frida fick tjänster som småskollärlarinna i bygden.

Nästa flytt gick till Luleå 1945, en ny polistjänst och där föddes jag ett par år senare. Därefter är Ragnars karriär tämligen känd. Ordförande för Norrbottens socialdemokrater från 1949, ledamot i partistyrelsen nationellt 1952, invald i riksdagens andra kammare 1956, redaktör för det första finskspråkiga programmet Pohjois-Kalotti i Sveriges radio 1957-1966, ledamot i Nordiska rådet från 1963, landshövding 1966-1982, en rad olika uppdrag inte minst inom Föreningen Norden och i Nordkalottsamarbetet samt död 1985, för idag drygt 30 år sedan.

Hemmet och hembygden präglade starkt Ragnars person och livsgärning. Han glömde aldrig sin enkla bakgrund och ringaktade den på intet vis. Han höll naturlig kontakt med bygdens folk utan att sätta sig på höga hästar under semesterbesöken, som blev allt längre när han för familjen efter Kajsa-Gretas död 1956 förvärvade hennes lilla stuga i Pudas som byggdes ut med nya stugor.

I Ragnars ungdom fanns inget profant nöjesliv i Pello och Neistenkangas. De laestadianska bönemötena var det som stod till buds, och de roterade mellan olika gårdar i bygden. Han tog starka intryck från mötena, sög åt sig den laestadianska bekännelsen och bibelspråket, som senare i livet genomsyrade hans tal och artiklar. Lars Levi Laestadius vägledande rättesnören som ärlighet, att inte vara egenrättfärdig eller egoistisk, inte förhäva sig, visa hjälpsamhet, inte i onödan såra medmänniskor med mera präglade Ragnars budskap och gärning – mer än Karl Marx teser skulle jag vilja säga.

Ibland tyckte Ragnar att många av samtidens laestadianer fastnat i det förflutna. Han kunde säga, att Laestadius var hundra år före sin tid, medan många laestadianer är hundra år efter sin tid. Han såg då

till Lars Levi Laestadius samlade gärningar, pekade ofta på hans bokverk Uppodlingar i Lappmarken, men också som social reformator, botaniker, vetenskapsman med mera.

Speciell var Ragnar med sitt stora engagemang för finska språket och för att skapa och hålla kontakter över riksgränsen i Tornedalen. När jag studerat hans arkiv efteråt har det förbluffat mig vilket stort motstånd hans engagemang för språket rönste på 1950- och 1960-talen. Han varnades, och det hävdades att socialdemokratiska partiet kunde ta skada av hans verksamhet med och för finska språket. I ett brev från en ledande partivän i Tornedalen uppmanades han ”att ligga lågt med finska språket”.

På 1950-talet förspråkade skolinspektör William Snell och Ragnar, att det gällde att försvara och försöka behålla det rent finska i användningen av språket som började bli uppblandat med allt mer svenska ord i Tornedalen. Ragnar tog initiativ till språkkurser med statsbidrag i finska i Föreningen Nordens regi för nordbor i Rovaniemi, Jyväskylä och Tammerfors. Meän kieli som introducerades på 1980-talet hade Ragnar en prövande hållning till åren innan sin död. Hans yngre bror Ture menade ännu senare att han inte skulle ha kunnat tala dagens Meän kieli i sin ungdom, helt enkelt därför att han inte behärskade tillräckligt många svenska ord.

Som ny riksdagsman gjorde Ragnar regeringen uppmärksam på att biblioteket i Övertorneå inte förde finsk litteratur. Det ledde till anordnandet av två kulturkonferenser i Övertorneå 1958 och 1959 som syftade till ökad språkundervisning och stärkt kulturutbyte mellan Sverige och Finland.

Ragnar talade varmt för att göra Tornedalen så gränslöst som möjligt, och att verka som om gränsen mellan Finland och Sverige inte fanns. Han drömde tillbaka till den tid före första världskriget då gränsen kunde passeras fritt överallt. Först 1995 med våra länders inträde som medlemmar i EU återinfördes denna fria passagerätt. Numera utgör en viss tilltagande språkbarriär ett hinder för praktiskt och mänskligt gränsöverskridande kontakter och samarbete. Det gäller därför fortfarande att arbeta för attitydförändringar och förbättrade språkkunskaper vid världens fredligaste gräns, som den kallats, där ”vi sätter på kaffehurran och inte osäkrar k-pistarna när grannen från andra sidan kommer på besök”, som Ragnar Lassinantti brukade säga.

Tack för er uppmärksamhet!